VLADIMIR VULETIĆ

REAKTIVNA ZAŠTITA KUPCA U RIMSKOM PRAVU

Jedna od osnovnih obaveza prodavca je da kupcu preda stvar koja je predmet ugovora o kupoprodaji. U nauci je, uglavnom, nesporno kakav je karakter ove predaje: prodavac nije dužan da kupca učini vlasnikom stvari, nego samo ima obavezu »preaestare rem«, »possessionem tradere«, »vacuam possessionem tradere«, odnosno da kupcu obezbedi tzv. mirnu državinu koju mu niko ne može narušiti upotrebom nekog pravnog sredstva.[1]

Drugim rečima, prodavac, prema rimskom pravu, ne odgovara za pravne nedostatke same po sebi, nego odgovara načelno samo za evikciju, tj. on ne odgovara ako bi se neko treći samo javio kao vlasnik stvari ili kao imalac nekog drugog stvarnog prava na toj stvari, nego tek onda ako bi treće lice putem parnice ili interdikta stvar oduzelo kupcu i time mu onemogućilo mirnu državinu.[2]

Mr Vladimir Vuletić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

[1] Zato će se smatrati da je prodavac izvršio svoju obavezu iako je predao kupcu tuđu stvar, pa će kupac, u slučaju da mu stvar bude oduzeta, imati pravo da traži naknadu pretrpljene štete – Stojčević, D. Rimsko privatno pravo, Beograd, 1975, str. 260–261, isto i Stanojević, O, *Rimsko pravo,* Beograd, 2003, str. 371, Milošević, M, *Rimsko pravo,* Beograd, 2005, str. 338, Horvat M, *Prekomjerno oštećenje,* Rad JAZU, Zagreb, 1961, str. 92, Kaser, M. *Das Römische Privaterecht I,* München, 1954, str. 459, Buckland, W, *A Text – Book of Roman Law from Augustus to Iustinian,* Cambridge, 1921, str. 188, de Zulueta, F. *The Roman Law of Sale,* Oxford Clarendon Press, 1945, str. 42.

[2] Atiah, P. *The rise and fall of freedom of contract,* Oxford, 1979, str. 227.

U ovom slučaju većina modernih prava insisistiraju na prenosu svojine a kupac ima pravo da pokrene tužbu ako svojina nije preneta iako on nije pretrpeo štetu.

S obzirom da rimska klasična kupoprodaja proizvodi samo obligatorna dejstva, jasno je da se samom pogodbom ne prenosi još na kupca svojina. Knitel navodi da se sporazumom o predmetu i ceni ne zasniva nikakav stvarnopravni odnos, nego samo dužnost za prodavca da preda stvar a za kupca da isplati cenu.

Sam prenos, dakle, nije deo nastanka obaveze, već samo njenog ispunjenja, koja je nastala zaključenjem ugovora, bez obzira da li je reč o instantnoj ili kupoprodaji na kredit.[3]

U rimskom pravu se od prodavca očekuje prenos svojine – prodaja je *iusta causa* za tradiciju i održaj: međutim, kupac nema pravo na tužbu zbog same činjenice da svojina nije preneta.[4]

Kazer zauzima stav da je prodavac jedino obavezan na vacuam possessionem tradi, odnosno državinu koja je oslobođena bilo faktičkih bilo pravnih uplitanja samog prodavca ili trećih lica.[5]

Međutim, uverenja je Cimerman, prodavac je odgovoran, ne samo za *vacuam possessionem tradere,* već i za produženje kupčevog uživanja na stvari.[6] Ovo govori o tzv. impliciranoj garanciji za neometano posedovanje, jer čim bi pravi vlasnik dokazivanjem svog prava svojine evincirao stvar kupcu, on bi mogao da zahteva novčanu odgovornost prodavca.[7]

---

[3] Ugovor o kupoprodaji, je, dakle, samo pravni osnov za prenos stvari, odnosno isplatu cene, i u tome se klasično rimsko pravo razlikuje od većine ostalih antičkih prava, pre svega od grčkog, u kojem je ovaj ugovor faktički realni kontrakt i nastaje tek prenosom stvari a samo zaključenje ugovora je uslovljeno davanjem kapare – Knütel, R. *Contrarius consensus: Studien zur Vertragsaufhebung im Römischen Recht,* Köln, 1968, str. 69, v. više Pringsheim, F, *The Greek Law of Sale,* Weimar, 1950, str. 333–340.

[4] Ovakvo rešenje se danas različito objašnjava: preuzimanjem prodaje u civilno pravo iz odnosa sa strancima, gde rimska svojina nije primenjiva; poreklom ugovorne formule o obavezi prodavca (opisne – *uti frui habere licere*) iz stare stipulacije o prodaji, željom klasičnih pravnika da jednom formulom obuhvate sve moguće predmete (i provincijska zemljišta koja ne mogu da budu u svojini).

[5] Činjenica je, dakle, da prodavac nije obavezan da kupcu obezbedi kviritsku svojinu, već samo nesmetanu državinu i uživanje stvari *uti frui habere licere,* dakle da ga drži u položaju koji prema *ius gentium* ali ne i prema *ius civile* predstavlja položaj sopstvenika. Ako kupac nije postao kviritski sopstvenik, na primer, zato što je stvar kupio od nevlasnika, onda ne može da istupa protiv prodavca dok se nalazi u položaju neometanog držaoca. Iz ovoga se može zaključiti da kupac mancipaciju zahteva samo zato što je ona najdelotvornije sredstvo obezbeđivanja kupcu takvog pravnog položaja u kom je zaštićen od kasnijih eventualnih ometanja od strane prodavca – Kaser, M. nav. delo, str. 460.

[6] Zimermann, *The Law of Obligations,* Oxford University Press, 1995, str. 293.

[7] D. 21. 2. 34; D. 21. 2. 35; D. 21. 2. 46; D. 21. 2. 62. 2.

Arandio – Ruic se bavi ovim pitanjem, te pokušava da izvede zaključak o razlozima ovakvih rešenja. On smatra da razlog treba tražiti u tome što je *emptio – venditio* faktički otpočela u odnosima između Rimljana i peregrina i što su se res mancipi mogle zato prenositi samo tradicijom, pa je peregrinski pretor tradiciju smatrao uobičajenim načinom prenosa svojine.[8]

Izgleda da Votson nije baš zadovoljan ovim objašnjenjem pa tvrdi da ovakvo zaključivanje implicira stav da bi prodavac imao obavezu da prenese svojinu na kupca uvek kada je to moguće, i veruje da je Arandio – Ruic nedosledan, jer upravo on navodi da prodavac nema obavezu prenošenja svojine.[9]

Moglo bi se, iz izloženog, zaključiti da sama kupoprodaja ne podrazumeva i da je prodavac vlasnik stvari. Ako on nije vlasnik, jasno je da neće moći ni preneti svojinu na kupca. To, međutim, ne znači da je sam kupoprodajni ugovor nevažeći, jer je bilo objektivno nemoguće izvršiti ono što je obećano.

S obzirom da je kupac imao državinu na stvari, a da je prodavac bio dužan da mu tu državinu učini mirnom, mogao je održajem steći i svojinu na toj stvari. Tako je, ako se prihvati Cimermanovo mišljenje, ipak bilo implicirane garancije za neometano posedovanje stvari, jer čim bi pravi vlasnik, kada dokaže svoj pravni osnov, evincirao stvar koja je u posedu kupca, ovaj je prodavca mogao da smatra nadalje novčano obaveznim.

Prodavčeva obaveza garancije mirne državine nije posledica jednog akta, već je ona, pre svega, vezana za preduzimanje svih neophodnih aktivnosti da bi i eventualna kasnija ometanja kupčeve državine bila sprečena.[10]

U slučaju da se takvo ometanje zaista i dogodi, kupac je u mogućnosti da zahteva od prodavca, kao pravnog prethodnika *(auctor)*[11] da mu pomogne u sporu. Ako i pored prodavčeve intervencije kupac izgubi spor, i stvar mu bude oduzeta (evincirana), jasno je da prodavac mora biti odgovoran za evikciju jer nije ispunio osnovnu obavezu trajne garancije mirne državine.

Odgovornost za evikciju poznaje već najstarije rimsko pravo, pa je tako predviđao i Zakon 12 tablica.[12] U slučaju realne kupoprodaje mancipacijom, kojom se odmah prenosi svojina, ukoliko bi treće lice ometalo kupca reivindikaci-

---

[8] Arangio – Ruiz, V, *La compravendita in diritto romano I*, Napoli, 1978, str. 249.

[9] Watson, A, *The Law of Obligations in the Later Roman Republic*, Oxford Clarendon Press, 1965, str. 73.

[10] Ovo je razumljiva posledica funkcije prodaje: ona kupcu treba da omogući trajno iskorišćavanje stvari, kojem je predaja samo pretpostavka. Zato je kupcu potrebna trajna pomoć prodavca, sve dok svoje pravo na mirnu državinu izvodi iz kupovine stvari – praktično do okončanja održaja ako je u datoj situaciji moguć – Milošević M, v. napred, nav. delo, str. 339.

[11] Arangio – Ruiz. V. nav. delo, *Compravendita....*, str. 310.

[12] *Usus auctoritas fundi biennium, ceterarum rerum annos esto – Leges duodecim tabularum*, 6. 3.

jom, on je dužan da obavesti prodavca o ovim ometanjima *(litem denuntiare, auctorem laudare)*. Tada je prodavac obavezan da kupcu pomogne u parnici ili mu se u njoj pridruži *(liti subsidere)* ili preuzme parnicu na sebe.[13]

Ukoliko to prodavac ne učini *(auctoritatem defugere)* ili ako se upusti u parnicu i izgubi je, pa stvar ipak bude evincirana *(auctoritatis nomine vinci)*, kupac ima pravo da auktoritatnom tužbom zahteva dvostruki iznos date cene *(in duplum)*.[14]

Votson je mišljenja da su *actio auctoritatis* i *actio de modo agri* inherentne mancipaciji, i da *actio auctoritatis* koja važi *in duplum* u odnosu na iznos iz mancipacije, čak postoji i bez izričitih garancija od strane prodavca i ni na koji način se ne može isključiti dogovorom strana.[15]

Romanisti nisu potpuno jedinstveni u oceni karaktera same *actio auctoritatis*. Tako joj Romac pridaje deliktni karakter,[16] kao i De Robertis koji upravo u penalnom karakteru *(in duplum)*, nalazi poreklo *actio auctoritatis* u deliktu namernom nanošenju štete drugom, jer prodavac je primio cenu iako nije vlasnik stvari i iako je verovatno da će kupac biti u opasnosti da ostane bez nje.[17]

Kazer odriče deliktni karakter *actio auctoritatis* i daje joj karakter paušalne naknade štete, a na karakter kazne.[18]

Cimerman se ovim pitanjem bavi iz sociološko – psihološkog ugla, jer veruje da je deliktni karakter ove tužbe mogao postojati samo uz prethodno znanje prodavca, što je verovatno za malo i nesofisticirano zemljoradničko društvo starog Rima, gde su retki ovakvi pravni poslovi. Razvojem privrede i širenjem Rima, činjenicom de se subjekti kupoprodajnih poslova, slabo ili uopšte ne poznaju, razvili su potrebu za prodavčevom garancijom pri samoj transakciji. Tu ovaj romanista vidi novčanu obavezu iz *actio auctoritatis* kao posledicu same mancipacije, pre nego li posledicu delikta, i staje uz Kazera smatrajući da je iznos *in duplum* pre paušalni iznos za naknadu štete, nego li poravnanje iz delikta.[19]

---

[13] D. 21. 2. 21. 2.

[14] Culjueta objašnjava ovu proceduru, smatrajući da ona poseduje neke paralele sa grčkim i germanskim pravom, tako da u stvari sada kupac izvodi prodavca pred sud na redovan način (in ius vocatio) pozivajući se na prodavčevu garanciju *(auctorem laudere)*. Ako se na sudu prodavac ne odbrani, gubi ovaj spor i obavezan je da na osnovu *actio aucoritatis* isplati duplu cenu kupcu – de Zulueta, F. nav. delo, str. 43.

[15] Watson, A. nav. delo, str. 76.

[16] Romac, A, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1978, str. 92.

[17] On poredi ovo sa furtum nec manifestum i zato veruje da je sankcija *in duplum* – de Robertis, F. *La disciplina della responsabilita contrattuale, I*, Milano, 1972. str. 202.

[18] Kaser, M. nav. delo, str. 399.

[19] Zimermann, R. nav. delo, str. 295.

Jedan fragment iz Digesta[20] nam govori o korišćenju *actio auctoritatis* za službenosti. Iz ovog teksta možemo zaključiti da, ako se zahtevaju službenosti sa imanja koje je mancipovano, Kvint Mucije i Sabin smatraju da prodavac nije novčano obavezan za *actio auctoritatis*.[21] Istovremeno, prema Kvintu Muciju, kupac nema pravo na *actio auctoritatis* protiv prodavca za susedske službenosti, osim ako je izričito navedeno da su ona deo imanja. Ovakav stav Kvinta Mucija, potvrđuje i Celz.[22]

Dileme oko karaktera ove tužbe mogle bi se otkloniti činjenicom koju smo analizirali, da, ako je kupac napadnut stvarnopravnom tužbom, prodavac mu se pridružuje u formularnom postupku, bilo da ga zastupa ili na neki drugi način.

Ako to ipak ne učini, ili ako, uprkos prodavčevoj pomoći, kupac ipak izgubi spor, prodavac, deluje ubedljivo, kao paušalnu naknadu štete, odgovara za kupovnu cenu *in duplum*.

Međutim, ukoliko stvar nije predata mancipacijom sa jedne, niti postoji prodavčeva stipulacija sa druge strane, kupac nema pravno sredstvo zaštite za slučaj evikcije. Početkom prvog veka, kupac ima mogućnost da prodavca primora da zaključi stipulaciju sa *actio empti,* dok u klasičnom pravu ova tužba u vrlo širokom značenju služi zaštiti od evikcije.

Mekintoš smatra da su klasični pravnici stvarili pravilo da se kod kupoprodaje vrednih stvari, na osnovu *bona fides* može pretpostaviti da su stranke zaključile *stipulatio duplae* bez obzira da li su to zaista i učinile.

U svim ostalim slučajevima kupac na osnovu *actio empti* zahteva naknadu štete *(quanti interest rem evictam non esse)* zbog evikcije.[23]

---

[20] Quod ad servitudes praediorum attinet, si tacite secutae sunt et vindicentur ob alio, Quintus Mucius et Sabinus existimant venditorem ob evictionem non posse: nec enim evictionis nominee quemquam teneri in eo iure, quod tacite soleat accedere: nisi ut optimus maximusque esset traditus fuerit fundus: tunc enim liberum ab omni servitude praestandum. si vero emptor petat viam vel actum, venditorem teneri non posse, nisi nominatum dixerit accessurum iter vel actum: tunc enim teneri cum, qui ita dixerit: et vera Quinti Muci sentential, ut qui optimum maximumque fundum tradidit, liberum praestet, non etiam deberi alias servitudes, nisi hoc specaliter ab eo accessum sit – D. 21. 2. 75.

[21] Izuzetak je ako je zemljište prodato ita ut optimus maximusque est – Zimermann R., nav. delo, str. 295, Watson, A. nav. delo, str. 79, Leser, H. *Der Rücktritt vom Vertrag, Abwicklungsverhältnis und Gestaltungsbefugnisse bei Leistungsstörungen,* Berlin, 1975. str. 116.

[22] D. 18. 1. 59.

[23] Mackintosh, J. *The Roman Law of Sale,* Edinburg, 1907. str. 155, u istom smislu i Stojčević: On je to mogao tražiti i ako je stvar zadržao kod sebe, ali ne po osnovu kupovine nego po drugom osnovu (npr. nasledstva, poklona), pa čak i ako do evikcije nije ni došlo ako je prodavac dolozno prodao tuđu stvar, a kupac to nije znao. – Stojčević, D. nav. delo, str. 261 – 262., kao i Kazer: ako je prećutao službenost ili namerno prodao tuđu stvar – Kaser, M, nav. delo, str. 402.

Od osnovnog pravila da je prodavac odgovoran tek ukoliko zaista dođe do evikcije, u slučaju *actio empti* postoje određeni izuzeci: kupac ima pravo da podigne *actio empti* i ako zadrži državinu stvari, ali ne više po osnovu kupoprodajnog ugovora, nego po drugom teretnom ili dobročinom osnovu (npr. ponovo kupi istu stvar od pravog vlasnika).[24]

Actio empti kupac može podići i pre nastupanja evikcije, ako mu je prodavac dolozno prodao tuđu stvar.[25] Takođe, kupac može zadržati predmet kupoprodaje dok traje spor o vlasništvu *(exceptio evictionis imminentis)*[26]

Zaista, *actio empti* bila je *iudicium bonae fidei* i pružala kupcu sve ono što mu pripada ex fide bona. Ova tužba, izgleda, samo nije imala efekat za manje vrednu robu ili za provincijsko zemljište za koje je uobičajena *stipulatio duplae.*[27]

Ukoliko je kupac zahtevao od prodavca da mu pomogne u odbrani od reivindikacije, imao je pravo, ako je evikcija izvršena, da pokrene *actio empti in duplum.* Ovo je podržao Pavle u svojim Sentencijama.[28]

Upravo zato *actio empti* kao svojevrsan korektiv prethodnih pravnih sredstava i tužba »širokog spektra« omogućavala je konačno kupcu potpunu i pravno valjanu zaštitu od evikcije, pa ovo dostignuće klasičnog prava opstaje i u postklasičnom, uz manje Justinijanove intervencije.

Kurulski edili su predvideli razne situacije zaštite kupca i za fizičke mane stvari, ali to, svakako, nije bio *numerus clausus* eventualnih slučajeva, koji su se javljali u praksi.

Obe ugovorne strane su imale vrlo jasnu izraženu mogućnost da prošire obim prodavčeve odgovornosti i kupčevog prava na zaštitu i van granica koje su postavili kurulski edili. To se moglo postići putem *dictum in venditione* u neformalnoj ili stipulacijom u formalnoj varijanti.

Tako je prodavac putem ovih sredstava mogao dodatno garantovati da rob nema više ni jednu manu, osim onih javno predočenih ili da čak poseduje neke posebne kvalitete važne za kupca u određenim situacijama (na primer tvrdnja da je rob odličan kuvar).[29]

---

[24] Paul. Sent. 2. 17. 8, D. 21. 2. 29.

[25] D. 19. 1. 30. 1.

[26] D. 18. 6. 19. 1.

[27] D. 21. 2. 37.

[28] Paul. Sent. 2. 12. 2.

[29] D. 21. 1. 18. 1.

Sveobuhvatni termin za sve ove garancije, bilo da su formalno ili neformalno date, je *dicta promissave (dicta et promissa).*[30] Kurulski edil ih je usvojio i prihvatio njihovu obaveznost i mogućnost da dovedu do reaktivne zašite kupca.

Sam termin *dicta et promissa* nije lako objasniti, a još manje povući jasnu liniju razgraničenja između ova dva pojma.

Kazer veruje da termin »dictum« implicira unilateralnu garanciju prodavca, dok termin »promissum« ukazuje na bilateralnost pravnog posla.[31]

Aranđio – Ruic se sa ovim ne slaže i smatra da je ova distinkcija potpuno nepotrebna, da uopšte nije postojala u klasičnom pravu, već da su oba pojma tretirani jedinstveno, bez ikakvih podvajanja i različitih značenja.[32]

Peters, očigledno prihvatajući stav Aranđa–Ruica, smatra da se *dicta promissave* odnosi isključivo na *dicta in mancipio,*[33] dok Votson ovo negira, verujući da je ovakvo tumačenje u suprotnosti sa fragmentom iz Digesta[34] i misli da bi bilo bolje tumačiti ovaj pojam koji se odnosi samo na ugovorne uslove, na dodatne sporazume *(pacta adiecta),* a ne i na neformalne garancije iznete tokom pregovora o zaključenju ugovora.[35]

Posebno je interesantno utvrditi u kojim slučajevima *dicta et promissa* rađaju mogućnost zaštite za kupca, odnosno gde prestaje benigno hvalisanje a počinje prodavčev *dolus.*

Prirodno je, naime, da svaki prodavac teži da što bolje predstavi svoju robu, da je ishvali i u očima kupca učini kvalitetnom.

Tako Pringshajm kaže da sve dok je to hvalisanje na opštem nivou i ne prelazi uobičajeno preterivanje već poznatog hvalisavog prodavca, ni jedan razuman kupac takve izjave neće uzeti previše ozbiljno.[36]

Čini se da kurulski edil nije imao razloga da interveniše u ovakvom slučaju. Tako su prodavčeve izjave[37] da je rob zgodan i lep ili da je konj dobro građen, izjave opšteg karaktera i čini se da ne rađaju osnov za kupčevo pravo da podigne tužbu. Međutim, situacija je sasvim drugačija ako se sa opšteg pređe na konkretni teren: tako prodavčeva izjava da je rob *litteratus* (pismen ili veoma ob-

---

[30] D. 21. 1. 19. 2.

[31] Kaser, M. nav. delo, str. 404.

[32] Arangio – Ruiz, V. nav. delo *Compravendita*...str. 358.

[33] Peters, F. *Die Rücktrittsvorbehalte des römischem Kaufrechts,* München, 1973, str. 187.

[34] D. 21. 2. 69. 3.

[35] Watson, A. nav. delo, str. 89.

[36] Pringsheim, F. *The Decisive Moment for Aedilician Liability,* Revue internationale des droits de l'antiquite (RIDA), (1), 1952. str. 655.

[37] Ea quae commendandi causa in venditionibus dicuntur, si palam appareant venditorem non obligant, veluti si dicat servum speciosum, domum bene aedificatam: at si dixerit hominem litteratum vel artificem, praestare debet: nam hoc ipso pluris vendit – D. 18. 1. 43.

razovan) ili vrlo vešt zanatlija, već predstavlja vrednosni stav koji može da utiče na odluku kupca. Ovakve izjave, pogotovu ako su lažne ili iskazane sa *dolus*–om, tipičan su osnov za pokretanje tužbe od strane kupca.

Zato Stein, oslanjajući se na Ulpijana,[38] jasno razlikuje neobavezujuću izjavu »ea quae ad nudam laudem servi pertinet« od one koja rađa obavezu prodavca »culeatorem non esse, furem non esse, ad statuam num quam confugisse«[39]

Ukoliko su takve vrednosne, a samim tim i obavezujuće, izjave bile date uz prodavčev dolus (znao je da ističe kvalitete koji ne postoje ili svesno prećutkuje latentne nedostatke), kupcu je na raspolaganju bila *actio empti* (otkako je kupoprodaja kontrakt *bonae fidei*) koja se i uvek može podići ako *dolus* postoji.

Premda nije vezana ni za kakve rokove, njen nedostatak leži, pre svega, u obavezi kupca da dokaže prodavčev *dolus,* što ponekad nije bilo ni malo jednostavne.

Sudeći prema Digestama,[40] koje navode slučaj prodaje već nošene odeće kao nove, osim što je teško dokazivati bilo kakvu prevarnu radnju prodavca, ovakav pogrešan navod prodavčev uopšte nije okarakterisan kao dolozan. Ova situacija jednostavno nije bila utuživa i ostaje van domašaja i civilnog i prava kurulskih edila.

Kupac, koji želi da se osigura da stvar koju kupuje nema fizičkih mana, ili da ima obećane kvalitete, može da traži od prodavaca da stipulacijom *(stipulatio duplae)* garantuje sve izrečene navode.[41] Premda u kombinaciji sa *stipulatio duplae* za evikciju, ova stipulacija pokriva samo naknadu štete i nema penalni karakter *in duplum.*

Momzen sumnja donekle u svrsishodnost ovakvih stipulacija i daje primer kupoprodaje zdravog odnosno bolesnog roba.

Obećanje prodavca da je rob zdrav deluje nepotrebno: ili je rob zdrav pa u tom slučaju stipulacija nema nikakav praktični značaj, ili je bolestan, pa je prodavac obećao nešto što objektivno nije bilo moguće garantovati.[42]

---

[38] Sciendum tamen est quaedamet si dixerit praestare eum non debere, scilicet ea, quae ad nudam laude3m servi pertinet: veluti si dixerit frugi probum dicto audientem. ut enim Pedius scribit, multum interest, commendandi servi causa quid dixerit, an vero praestaturum se promiserit quod dixit – D. 21. 1. 19.

[39] Stein, P, *Fault in the Formation of Contract in Roman Law and Scots Law,* Cambridge, 1958, str. 29.

[40] D. 18. 1. 45.

[41] Arangio–ruiz, V. nav. delo, *Compravendita...* str. 355.

[42] Mommsen, F. Die *Unmöglichkeit der Leistung in ihrem Einfluss auf obligatorische Verhältnisse,* Weimar, 1853. str. 259.

Arandio–Ruic se ne slaže sa ovim tumačenjem i smatra, čini se utemeljenije, da ono što prodavac garantuje nije ni odsustvo fizičkih nedostataka, niti prisustvo nekog kvaliteta – on je jednostavno odgovoran ukoliko njegova tvrdnja nije u saglasnosti sa faktičkim stanjem po bilo kom osnovu.[43]

Prodavčeva garancija na osnovu stipulacije omogućava kupcu da podigne *actio ex stipulatu* za naknadu štete ukoliko navodi iz stipulacije nisu istiniti. Prodavac, međutim, nije u izričitoj obavezi da postupi po zahtevu kupca i obaveže se stipulacijom.

Tada ima osnova za sumnju, ako prodavac odbije da garantuje stipulacijom, da možda sa robom nešto nije u redu. Iz tog razloga, kupcu je dato pravo da u roku od dva meseca može zahtevati povraćaj novca uz istovremeno vraćanje kupljenog roba.[44]

Cimerman poentu postojanja ovog instituta vidi upravo u tome da se kupcu, čije je poverenje u regularnost ovog posla poljuljano, dozvoli da se iz njega povuče i pre nego što mana postane potpuno očigledna.[45]

Neki romanisti se bave i pitanjem šta se sve uključuje u prodatu stvar koja je predmet *redhibendi iudicium*–a. Pitanje koje se, naime, postavlja je da li su svi elementi jedne složene stvari ili i pripadak *(accessorium)* deo prodavčeve odgovornosti. Čini se da na ovo pitanje nije dat identičan odgovor.

Votson, pozivajući se na Digesta,[46] u prodaju roba uključuje i *peculium*, kao činjenicu da je točak kojim se vuče voda isto toliko deo zgrade koja se prodaje, kao i kofa.[47] On takođe podržava Ulpijanovu odluku da podrži Trebacijevu distinkciju u vezi sa đubrivom koje se prodaje.[48] Tako, ako je đubrivo namenjeno zamljištu koje se prodaje, njegov je pripadak i prodavac je odgovoran kako za zemljište, tako i za kvalitet prodatog đubriva. U suprotnom, ako je đubrivo samostalni predmet kupoprodaje, prodavac za njegov kvalitet nije odgovoran po osnovu prodaje zemljišta, već, eventualno, po osnovu posebnog kupoprodajnog ugovora.

---

[43] Arangio–ruiz, V.nav. delo, *Compravendita*... str. 357.

[44] Si venditor de his quae edicto aedilium continentur non caveat, pollicentur adversus eum redhibendi iudicium intra duos menses emptoris intersit intra six menses – D. 21. 1. 28.

[45] Posle ta dva meseca koja su mu data da odluči da li želi da ima tog roba ili ne, sa ili bez garancije, on je još uvek mogao, u roku od četiri meseca da zahteva *quod interest*, ali samo ako je njegov interes bio narušen, tj. ako se za roba ispostavi da zaista poseduje fizičke mane – Zimermann, R. nav. delo, str. 316.

[46] D. 18. 1. 45; D. 18. 1. 46; D. 19. 1. 17. 2.

[47] Watson, A. nav. delo, str. 92.

[48] Ibidem.

Šulc tvrdi da u klasičnom pravu pekulijum nije uključen u prodaju roba,[49] dok Votson smatra da ipak jeste, osim ako strane ugovornice to izričito ne isključe.[50]

Interesantno je da Pernis navodi primer prodaje ropkinje, čiji su odeća i nakit predmet posebnog ugovora i prodavčeve odgovornosti,[51] dok nam rimski tekstovi nedvosmisleno potvrđuju da su službenosti bile deo odgovornosti prodavca vlasnika prodavane nepokretnosti.[52]

Poznati fragment iz Digesta[53] nagoveštava izuzetno važno pravno sredstvo, koje su ustanovili kurulski edili u korist kupca za slučaj skrivenih mana stvari. Edili predviđaju mogućnost podizanja *actio redhibitoria*, pod tačno određenim uslovima i unapred predviđenim rokovima za svakog tužioca.

Pravo na ovu tužbu ima kupac u toku od dva meseca ukoliko prodavac ne želi da zaključi stipulaciju. Njome on zahteva povraćaj datog novca, a za uzvrat vraća kupljenu stvar.

U slučaju da je stipulacija zaključena, rok podizanja redhibitorne tužbe je šest meseci.[54]

Kazer navodi da kasnije ovaj rok od šest meseci postaje opšti, bilo da je stipulacija zaključena ili ne, odnosno i bez zahteva za zaključenjem stipulacije.[55]

Cimerman smatra da ovaj rok počinje da teče tek od momenta kada je mana postala očigledna i to u objektivnom smislu (bez obzira da li ju je kupac uočio ili ne).[56]

---

[49] Schulz, F. *Classical Roman Law*, Oxford, 1951. str. 477.

[50] Watson, A nav. delo, str. 93.

[51] Prodavac je posebno odgovoran za kvalitet odeće i nakita ropkinje, ako je preuzeo obavezu da za njih odgovara uz prodaju roba. Neće, međutim, biti odgovoran, ukoliko se predvidi da odeću i nakit posebno prodaje istom kupcu. U tom slučaju se ne može govoriti o pripacima glavne stvari, već o posebnom bitnom elementu novog kupoprodajnog ugovora. Tada će se predvideti drugi uslovi prodaje, koji mogu biti isti, ali i potpuno različiti od uslova prodaje roba – Pernice, A. *Römisches Privaterecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit*, Weimar, 1873. str. 316.

[52] D. 21. 2. 75.

[53] D. 21. 1. 1. 1.

[54] D. 21. 1. 19. 6.

[55] Kaser, M. nav. delo, str. 405.

[56] To je bilo ono što je nazivano tzv. »korisno vreme« *(sex menses utiles)*, tako da se oni dani tokom kojih kupac nije mogao podneti tužbu npr. zbog bolesti, nisu uračunavali u ovaj rok – Zimermann, R. nav. delo, str. 318.

U suštini, osnov na koji se poziva kupac pri podizanju ove tužbe je kada prodavac namerno ili bez namere ne saopšti javno mane koje je obavezan da naglasi, kada izričito tvrdi *(dictum),*[57] ili stipulacijom obeća (promissum) da rob nema drugih mana ili ima određene osobine.[58]

I u ovom, kao i u slučaju *actio quanti minoris,* potpuno je nebitno da li je prodavac lažne iskaze davao ili mane prikrivao namerno ili ne.

Njegova je odgovornost objektivna, jer se polazi od neoborive pretpostavke (praesumptio iuris et de iure) da svaki prodavac poznaje osobine stvari koju prodaje.[59]

Dejstvo *actio redhibitoria* se u klasičnom pravu, izgleda, približava dejstvu povratka u pređašnje stanje *(restitutio in integrum).* Da je zaista tako, svedoči nam i Julijan u Digestama,[60] koji navodi obavezu i kupca i prodavca da uspostave stanje kao da kupoprodaja nije bila ni zaključena.

To dovodi do još nekih implikacija: kupcu je šteta morala biti nadoknađena ukoliko je rob počinio krađu ili naneo kakvu drugu štetu kupčevoj imovini,[61] kao što su mu morali biti nadoknađeni svi izdaci vezani za kupovinu roba.[62] Ovo ne važi za troškove vezane za održavanje roba, jer ni kupac prodavcu nije dužan da isplati naknadu za vrednost robovih usluga, dok se nalazio kod kupca.[63]

Culjeta, vredi pomenuti i to, citira još jedan tekst iz Digesta,[64] iz kog zaključuje da kupac, izgleda, ima pravo na naknadu štete *in simplum* protiv prodavca koji je pristao na nalog *redhibitio,* a *in duplum* ako nije dao svoj pristanak.[65]

Baklend ovo dovodi u sumnju, kako klasičnost ovog teksta, tako i njegovo značenje. Teško je verovati, smatra on, da je u klasičnom pravu prodavac koji je dao pristanak bio kažnjavan, a samo možda malo lakše verovati da onaj koji nije dao pristanak bude kažnjen tako visoko.[66]

---

[57] D. 17. 20. 4.

[58] Kaser, M. nav. delo, str. 405; odnosno ako bi se za roba ispostavilo da ima neku od mana pominjanih u ediktu koje prodavac nije pomenuo, ako je kvalitet koji je izričito garantovan bio odsustan, ili je neka mana čije je odsustvo garantovano ipak prisutna – Pernice, A, *Zur Lehre von den Sachbeschädigungen nach römischem Rechte,* Weimar, 1867, str. 244.

[59] De Zulueta, F. nav. delo, str. 50; Zimmerman, R. *Liability for Non – Conformity,* University College, Dublin, 2003. str. 422.

[60] Iulianus ait iudicium redhibitoriae actionis utrumqe, id est venditorem et emptorem, quadammodo in integrum restituere debere – D. 21. 1. 23. 7.

[61] D. 21. 1. 23. 8.

[62] D. 21. 1. 27.

[63] D. 21. 1. 30. 1.

[64] D. 21. 1. 45.

[65] De Zulueta, F. nav. delo, str. 51.

[66] Buckland, W. nav. delo, str. 492.

Redhibitorna tužba ima osobinu, kao što smo analizirali, da, ukoliko se kupac za nju odluči, insistira na tome da kupac, ukoliko želi novac natrag, mora vratiti roba ili životinju pre nego što prodavac bude osuđen na novčanu obavezu.

Pitanje koje se postavlja je da li *actio redhibitoria* može imati efekat, ukoliko kupac iz nekih razloga više ne može da vrati stvar sa fizičkim nedostacima, ili je ne može vratiti u stanju u kojem ju je primio, jer je u međuvremenu dodatno oštećena ili čak uništena *(mortuus redhibetur)*?

Prema ediktu kurulskih edila,[67] *actio redhibitoria* je moguća, iako je stvar dodatno oštećena, ukoliko kupac prodavcu kompenzuje smanjenje vrednosti stvari. Cimerman smatra da su rimski pravnici donosili svoje presude u zavisnosti od toga da li bi se oštećenje pojavilo i da je rob ostao kod prodavca ili je to posledica njegove predaje kupcu. U drugom slučaju kupac je morao pristati na kompenzaciju, bez obzira na to čija je odgovornost.[68]

U slučaju potpunog gubitka stvari i nemogućnosti kupca da je vrati, rizik snosi prodavac.[69]

Volšleger nije zadovoljan ovim rešenjem i postavlja pitanje zašto, ako je kupac vlasnik stvari u momentu njenog uništenja, odustati od pravila *casus sentit dominus* i dozvoliti kupcu da zahteva vraćanje cene, premda ne može da vrati stvar?[70]

Sa stanovišta kupca fizički nedostatak stvari bi, u tom slučaju, misli Cimerman, bila izrazito srećna koincidencija, i predlaže da se *mortuus redhibetur* ograniči samo na one slučajeve u kojima je kupac izgubio roba zbog nedostatka koji je uzrokovao podizanje *actio redhibitoria.*[71]

Ovo se sasvim dobro uklapa u osnovnu ideju i funkciju redhibitorne tužbe – *in integrum restituere debere.*

Na temelju ovoga, Volšleger dalje razvija svoju »pravičnu« ideju: ukoliko bi rob u svakom slučaju umro (ako je na primer bio teško bolestan), rizik propasti stvari ide na teret prodavca. Bez ugovora o kupoprodaji (do čega bi dovela primena *actio redhibitoria* u smislu *restitutio in integrum*) prodavac ne bi dobio ni

---

[67] D. 21. 1. 1. 11.

[68] Ovo se čini da je u skladu sa opštom namenom *actio redhibitoria* – da se izvrši *restitutio in integrum* kao da ugovor i nije bio zaključen – Zimermann. R. nav. delo, str. 331.

[69] Buckland, W. nav. delo, str. 497; Bonfante, P, *Instituzioni di diritto romano,* Torino, 1946, str. 322.

[70] Wollschläger, C. *Die Entstehung der Unmöglichkeitslehre, Zur Dogmengeschichte des Rechts der Leistungsstörungen,* Köln, 1970. str. 186.

[71] Zimermann, R. nav. delo, str. 332.

novac, a roba bi svejedno izgubio. Na osnovu toga, kupac ima pravo da potražuje svoj novac, uprkos tome što nije u mogućnosti da vrati stvar.[72]

Međutim, stvari stoje drugačije ukoliko je rob umro delovanjem kupca, ili se to slučajno desilo.

Primena *actio redhibitoria* u povratku u stanje u kom ugovor uopšte nije zaključen, ustanovila bi da prodavac ne bi dobio novac, ali bi i dalje imao svog roba (osim u slučaju pretpostavke da bi rob mogao slučajno umreti i da je ostao kod prodavca)[73] i time se može dozvoliti kupcu da zahteva povraćaj novca.

Klasično rimsko pravo, sudeći prema Ulpijanu,[74] ne primenjuje restriktivno *mortuus redhibetur.*

Čini se da je rizik na strani prodavca samo ako se kupac ne može okriviti za smrt roba, odnosno da je primenjivano ovo načelo u slučajevima u kojima bi došlo do uništenja stvari, bez ozira na to da li se nalazila kod kupca ili prodavca. Kupac, dakle, može zahtevati povraćaj novca iako ne može da vrati stvar, jer rizik je ipak na prodavcu.

Pored *actio redhibitoria,* kurulski edili su uveli još jednu tužbu, koja je alternativno stajala na raspolaganju kupcu, u slučaju fizičkih nedostataka stvari.

Actio quanti minoris, koju, istina, Ulpijan ne pominje u svom fragmentu o *actio redhibitoria,*[75] opšte je prihvaćeno, već je postojala i u ranom klasičnom pravu.[76]

Ovu tužbu će kupac podići ukoliko ipak namerava da zadrži stvar koju je kupio, ali njome zahteva novčani iznos koji predstavlja razliku između stvarne vrednosti stvari i vrednosti koja je plaćena na osnovu prodavčevih izjava da stvar nema skrivenih mana ili da poseduje odgovarajuće kvalitete. Kazer se na ovo nadovezuje stavom da je osnovna funnkcija actio quanti minoris, u stvari, srazmerno smanjenje kupovne cene.[77]

---

[72] Wollschläger, C. nav. delo, str.188.

[73] Na primer, ako zemljotres uništi imanja i kupca i prodavca – Wollschläger, C. nav. delo, str. 189.

[74] D. 21. 1. 31. 11.

[75] D. 21. 1. 1. 1.

[76] Arangio–Ruiz, V. nav. delo *Compravendita....,* str. 381; sa ovim se slažu i Zimermann R. nav. delo, str. 318; Pringsheim, F, The Greek Law of Sale, Weimar, 1950, str. 546; Kazer veruje da, uprkos tome što ovaj naziv tužbi nije prikladan, kao ni naziv actio aestimatoria, nema sumnje u njeno postojanje u klasičnom pravu – Kaser, M. nav. delo, str. 406.

[77] Kaser, M. nav. delo, str. 406; tako i Buckland, W. nav. delo, str. 493, Mommsen, F. nav. delo, str. 304.

Rokovi za podnošenje ove tužbe su šest meseci, ukoliko prodavac odbije da zaključi stipulaciju, odnosno godinu dana *(annus utilus)* otkako je stipulacija zaključena.[78]

Cimerman i Peters pominju zanimljiv slučaj isključenja prodavčeve odgovornosti za kvalitet robe koju prodaje. Ukoliko prodavac ima nameru da potpuno isključi svoju odgovornost za eventualne mane određenog roba, (na primer u slučaju ratnih zarobljenika, za koje je jasno da prodavac nije mogao imati pravi uvid u njihove potencijalne kvalitete niti u latentne nedostatke) on ga na trg ili pijacu dovodi sa šeširom na glavi ili vencem, a ta se prodaja naziva »sub corona«.[79]

Nošenje neke vrste šešira ili venca na glavi, upozoravalo je potencijalne kupce da prodavac nije siguran u kvalitete roba kojeg prodaje i da pošteno to obznanjuje. Međutim, Peters piše da to nikako nije značilo a priori da taj rob zaista poseduje neke skrivene mane.

Možda je on, spekuliše ovaj romanista, bio kvalitetniji od svih drugih koji su tog dana na prodaji.

To samo verovatno znači da prodavac želi da isključi svoju eventualnu odgovornst, upravo zbog pretpostavke da poznaje stvar koju prodaje, koja je i vodila objektivnoj odgovornosti kojoj je izložen. Šansa da proda takvog roba nije velika, ali šansa da snosi odgovornost za njega je praktično nikakva.[80] I to je, čini se, neka uteha.

Važno pitanje je momenat u kom kupac stiče pravo na zaštitu, odnosno da li je to trenutak zaključenja ugovora o kupoprodaji ili momenat prenosa stvari, bilo mancipacijom ili tradicijom.

Ovo se pitanje najčešće postavlja u vezi sa kupoprodajom robova i stoke, jer je to vrednija vrsta robe, pa se javlja problem da li je prodavac odgovoran ako je mana postojala u vreme zaključenja ugovora ali je nestala pre predaje stvari, ili postoji odgovornost za manu koja ne postoji u trenutku zaključenja ugovora ali nastane u trenutku predaje.

U nauci postoji intenzivna i živa rasprava posvećena ovom pitanju.

Tako Stojčević stoji na stanovištu da je odlučujući momenat trenutak zaključenja ugovora a ne predaja stvari.[81]

---

[78] D. 21. 1. 38; D. 21. 1. 55.

[79] Cimerman se bavi pitanjem ovakvog naziva ove vrste prodaje, i pretpostavlja da je on otuda što se želi ukazati da je to jasna prodaja robe koju ni sam prodavac ne poznaje, da nije pod njegovom garancijom nego pod »garancijom sunca«, dakle sam je odgovoran za sebe – Zimermann, R. nav. delo, str. 318.

[80] Peters, F. *Die Rücktrittsvorbehalte des römischem Kaufrechts,* München, 1973. str. 177–178.

[81] Prodavac će, dakle, odgovarati samo ako je stvar imala nedostatke u momentu zaključenja ugovora – Stojčević, D. nav. delo, str. 262–263.

Za razliku od njega, Kazer[82] i Arandio–Ruic[83] odlučujući momenat vide u trenutku predaje stvari.

Ovim pitanjem se podrobno bavi, analizirajući edikt kurulskih edila,[84] poznati pravni istoričar Fric Pringshajm. Različiti zaključci se mogu izvesti u zavisnosti od toga kako se tumači ovaj tekst. Pringshajm reči »cum veniret« odbija da prihvati kao integralni deo teksta, čak zamerajući nekim romanistima što to previđaju.[85]

Momzen smatra da treba izbaciti ili reč »fuiset« ili reč »fuerit«,[86] dok Culjueta misli da je jedno od ova dva izostavljanja neizbežno, pa se odlučuje da je višak ipak »fuerit«.[87] Šulc ovo podržava, pozivajući se na okolnost da su mane robova bivale izložene pre prodaje, pa su samim tim morale postojati u vreme sklapanja ugovora.[88]

Imajući sve ovo u vidu, Pringshajm očigledno staje uz Kazera i Arandio–Ruica i smatra da je razumljivo kao odlučujući momenat za kupčevo pravo da podigne tužbu uzeti momenat predaje roba, pošto je kupac zainteresovan za preuzimanje roba bez fizičkih mana i sa garantovanim kvalitetima, i za njega je momenat predaje sigurno odlučujući.[89]

Behman takođe podržava ovu ideju pozivajući se na Pomponija,[90] koji diskutuje slučaj prodaje bolesnog roba. U momentu sklapanja ugovora rob je bio bolestan, ali je ozdravio pre nego što je predat kupcu.

Pomponije odbija da na bilo koji način dovede ovu kupoprodaju u sumnju, što Behman pozdravlja i zaključuje: »Kupac je dobio onakvog roba kakvog je platio. Njega niti interesuje, niti treba da ga interesuje da li je i šta sa robom bilo pre nego što ga je preuzeo. Jedino važno je to da kupac preuzima ono što je želeo i za šta je dao novac.«[91]

---

[82] Kaser, M. nav. delo, str. 407.

[83] Arangio–Ruiz, V. Responsabilita contrattuale in diritto romano, Napoli, 1933, str. 370.

[84] Quodsi mncipium adversus ea venisset, sive adversus quod dictum promissumve fuerit cum veniret fuisset quod eius praestari oportere dicetur – D. 21. 1. 1. 1.

[85] Pringsheim, F. *The Decisive Moment for Aedilician Liability.* Revue internationale des droits de l'antiquite (RIDA), (1), 1952. str. 547.

[86] Momsen, F. nav. delo, str. 313.

[87] De Zulueta, F. nav. delo, str. 51.

[88] Shulz, F. nav. delo Classical...., str. 535.

[89] Ako je rob imao neke nedostatke u trenutku sklapanja ugovora, a te mane nestanu pre momenta predaje roba kupcu, ni jedan razuman pravnik neće učiniti prodavca odgovornim – Pringsheim, F. nav. delo, Decisive..., str. 554.

[90] D. 21. 1. 16.

[91] Bechman, A. *Der Kauf nach gemeinem Romische Recht,* Weimar, 1876. str. 218.

Ovo pitanje posebnu važnost dobija u slučaju *actio quanti minoris.* Jasno je da ovom tužbom kupac pokušava da nadoknadi razliku između roba predviđenog ugovorom i roba kojeg je primio.

Pitanje je u koje se vreme računa vrednost i kvalitet roba? Kada mora da je mana postojala? Koji je momenat odlučujući, onaj u vreme sklapanja ugovora ili onaj u vreme predaje?

Pringshajm, koji se ovim pitanjima detaljno bavi, priznaje da izvori ne ostavljaju baš previše prostore za valjanu rekonstrukciju pravila.[92] Međutim, izvodeći zaključke iz edilskog edikta o prodaji stoke, on pretpostavlja da je odlučujući momenat kupčevog prava na reaktivnu zaštitu, u slučaju *actio quanti minoris,* baš momenat sklapanja ugovora. Ovo pravilo, različito od onog vezanog za *actio redhibitoria,* posledica je primene procene kvaliteta roba u momentu sklapanja ugovora i momenta predaje.[93]

Primetno je da se *actio de modo agri* može podići samo protiv onog prodavca, koji je tvrdio da je površina zemljišta koje prodaje veća od stvarne. Pravna sredstva kurulskih edila *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris,* važila su, pre svega, za prodaju stoke i robova, a i bila su ograničena samo na pijačne poslove.

Međutim, *actio empti* imala je vrlo široko polje delovanja, ali ponovo uz jedno važno ograničenje: uslov je bio dokazati prodavčev *dolus,* što ponekad nije bilo ni malo jednostavno. Da bi kupac zaista mogao biti obezbeđen na širokoj osnovi, jedino je mogao da zahteva od prodavca izričite garancije *(dicta et promissa)* za kvalitet robe koju prodaje.

Bez tih garancija na koje, podsetimo, prodavac i nije uvek obavezan, zaštita kupca je i dalje dosta daleko od savršene. Pravilo *caveat emptor,* izgleda, i dalje preovlađuje.

U nauci je do relativno skoro preovlađivao stav da klasično rimsko pravo nikada i nije uspelo da se pomeri sa ove tačke i da je sve napred izloženo, u stvari, krajnji domet klasične rimske jurisprudencije.[94]

---

[92] Sve što tekstovi pominju je quanto ob *id vitium minoris (fu)erit* – odnosi se vrlo apstraktno na jedan momenat u prošlosti i to je sve. Čak i Julijan koji u Digestama pominje *actio quanti minoris* navodi »ea quae datur, quanti minoris homo cum veniret fuerit« (D. 44. 2. 25. 1) – Pringsheim, F. nav. delo, Decisive.., str. 555–556.

[93] Ibidem.

[94] Tako Beti smatra da je jedino što kupac može učiniti u klasičnom pravu alternacija edilskih tužbi ili insistiranje na dicta et promissa u određenim slučajevima – Betti, E. *Gefahrtragung bei zweiseitung verpflichenden Verträgen,* Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtgeschichte 82, 1965. str. 455. Pernis navodi da su se promene odigrale tek u Justinijanovo vreme, tako da se edilska pravila tada primenjuju na sve slučajeve kupoprodaje i da je prodavac odgovoran i bez zaključivanja stipulacije kojom garantuje kvalitet stvari, a osuda usled *actio redhibitoria* glasi *in duplum* – Pernice, A. nav. delo, *Römisches Privaterecht....* str. 442. Tako i Horvat: U Justinijano-

U poslednjih nekoliko decenija počela su da se javljaju pretežno drugačija mišljenja o dometima rimskog klasičnog prava po ovom pitanju.

Naš romanista Dragomir Stojčević zauzima bitno drugačiji stav od već pomenutih naučnika i veruje da je već klasično pravo načinilo prve napore da proširi odgoovornost prodavca i bolje zaštiti interese kupca.[95]

Kazer insistira na tome da već u klasičnom pravu postoji energičan napor da se uspostavi opšta novčana obaveza prodavca za latentne fizičke mane stvari i kupčevo pravo na reaktivnu zaštitu.[96]

Uz njega staje i Cimerman, koji veruje da se ovo proširenje odgovornosti prodavca odigralo upravo uz pomoć *actio empti* i njenog »motora« – klauzule »ex fide bona«.[97]

Da bi ova mišljenja o dometima klasične jurisprudencije zaista mogla biti uverljiva, svedoči nam i jedan Pomponijev tekst iz Digesta.[98] Komentarišući Labeonov stav u ovom fragmentu, Votson zauzima mišljenje da rimsko tradicionalno shvatanje polazi od toga da je prodavac odgovoran samo ukoliko je kod njega postojala zla namera, odnosno znanje da plovilo nije potpuno i čitavo ispravno.[99]

Međutim, iz ovog teksta se, čini nam se, vidi da Labeon ne insistira na izričitoj garanciji *dicta et promissa.* Prodavac, prema njemu, ne mora da da garanciju da je plovilo podobno za upotrebu; naprotiv, ukoliko želi da ne bude odgovoran za neispravnost plovila, mora posebno isključiti svoju novčanu obavezu koja bi, prema Julijanu[100], bila uslovljena sa *actio quanti minoris.* Međutim,

---

vom pravu protegnuto je edilsko jemstvo za kupnje svih stvari, a ne samo robova i životinja kao u klasičnom pravu – Horvat, M. nav. delo Rimsko..., str. 94; Mekintoš je nešto oprezniji, iako i sam na ovoj liniji, pa navodi postepeno menjanje pravila edikta kurulskog edila, koja svoju potpunu promenu doživljava u Justinijanovom pravu – Mackintosh, J. nav. delo, str. 389.

[95] Kada su se ove promene dogodile, ne može se sa sigurnošću utvrditi. Teško je verovati da klasično pravo tu ništa nije doprinelo i da je stipulacija bila obavezna sve do Justinijana. Zato više privlači mišljenje da je to delo klasičnih pravnika – Stojčević, D. nav. delo, str. 263.

[96] Kaser, M. nav. delo, str. 409.

[97] Zimermann, R.. nav. delo, str. 320.

[98] Si vas aliquod mihi vendideris et dixeris certam mensuram capere vel certum pondus habere, ex empto tecum agam, si minus praestes. sed si vas mihi vendideris ita, ut adfirmares integrum, si id integrum non sit, etiam id, quod eo nominee perdiderim, praestalis mihi: si vero non id actum sit, ut integrum praestes, dolum malum dumtaxat praestare te debere Labeo contra putat et illud solum observandum, ut, nisi in contrarium id actum sit, omimundo integrum praestari debeat: et est verum quod in locates doliis praestandum Sabinum respondisse Minicius refert – D. 19. 1. 6. 4.

[99] Osim, naravno, ukoliko putem dicta et promissa, da izričitu garanciju u tom smislu – Watson, A. nav. delo, str. 71.

[100] ...aut enim, qui peas morbosum aut tiguum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione praestaturum, quanto minoris essem emptoris, si id ita esse scissem: si vero sciens reticuit et emptorem decepit, omia detrimenta, quae ex ea emptione emptor traxerit,

jasno se vidi da se umesto ovog edilskog pravnog sredstva koristi *actio empti.* To je potvrđeno i tekstom o kupoprodaji odeće za koju se ispostavi da je obnavljana a ne nova[101], pa se i tom slučaju već potpuno otvoreno koristi *actio empti.*

U prilog tome govori i Culjueta, koji navodi da su u trenucima kada su forme drugih tužbi bile zastarele smatrano da su pokrivene sa *actio empti.*[102]

Cimerman ovo potvrđuje, citirajući još jedan fragment iz Digesta,[103] pa iznosi mišljenje da su edilska sredstva funkcionisala »pod maskom« *actio empti.*[104]

Behman, očigledno suštinski na istoj doktrinarnoj liniji, veruje da su vremenom honorarna pravna sredstva kurulskih edila prihvaćena kao *ius civile,* jer je bilo sve manje opravdanja za dosledno pridržavanje pravila *caveat emptor.*[105] Culjueta ova pravna sredstva vidi kao dobro izbalansirana uz *actio empti,* jer nameću proširenu odgovornost prodavcu i dobijaju status *naturalia negotii,*[106] dok Cimernan zaključuje da su *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris* unevši »oportere ex fide bona« za *actio empti,* zaista, ne samo proširili njeno polje delovanja, već u velikoj meri učinili da odgovornost prodavca usled ove tužbe bude potpuna i izražajnija.[107]

Okolnost, ne malo važna, govori u prilog činjenici da su odredbe edilskog edikta postepeno sve više nalazile mesto u *ius civile*-u. Razvoj privrede, tržišne ekonomije, ukupna rastuća složenost ekonomskog života u Rimu, uticala je tako da sve je manje bilo opravdanja za primenu pravila *caveat emptor.*

Već je postojala standardna praksa dodavanja izričitih garancija za kvalitet robe pri kupoprodaji, što će, veoma brzo, postati opšta praksa, ne samo na pijacama.[108] Osim toga, edilska pravila nudila su vrlo razumna rešenja koja su pravnici

---

praestaturum ei: sive igitur aedes vitio tigni corruerunt, aedium aestimationem, sive pecora contagione morbosi pectoris perierunt quod interfuit idonea venisse erit praestandum – D. 19. 1. 13.

[101] D. 18. 1. 45.

[102] Tako on objašnjava da će u Justinijanovom pravu samo da se potvrdi intencija klasične jurisprudencije o *actio empti.* I *actio redhibitoria* koja uključuje i *restitutio in integrum* u roku od šest meseci (tempus utile) i *actio quanti minoris* koja se mora podići u roku od *annus utilis,* svoje mesto ustupaju implicitno već u klasičnom pravu, a u Justinijanovom eksplicitno *actio empti.* – Zulueta, F. nav. delo, str. 48.

[103] D. 18. 1. 45 koji se bavi prodajom odeće za koju se ipostavilo da je obnavljana a ne nova, tako da kupac podizanjem actio empti može postići smanjenje kupovne cene.

[104] Zimermann, R. nav. delo, str. 321.

[105] Bechman, A. nav. delo, str. 266.

[106] De Zulueta, F. nav. delo, str. 51.

[107] Zimermann, R. nav. delo, str. 322.

[108] Takva praksa će toliko postati standardna da će izgubiti status *accidentalia negotii* i dobiti novi – *naturalia negotii* – Zimermann, R. nav. delo, *The Law...,* str. 321.

obilato koristili ne bi li objektivnu potrebu veće zaštite kupca, učinili izražajnijom. Njihov balans je predstavljao značajnu vrlinu: prodavčeva je odgovornost, sa jedne strane, bila proširena usled *actio empti,* ali, sa druge strane, ni kupac nije mogao da zahteva punu naknadu štete *(quod interest).* Ne manje bitno je i to što je njihovo polje primene bilo vezano za pretežno fizičke nedostatke stvari.

Stepenovanje odgovornosti, a samim tim i novčane obaveze prodavca takođe su omogućila reaktivnu zaštitu kupcu, o čemu nam svedoči Julijan.[109] On jasno razlikuje nesavesnog od savesnog prodavca. Prvi je odgovoran za *omnia detrimenta, quae ex ea emptione emptor traxerit,* dok je drugi odgovoran samo za *quanti minoris.*[110] Deluje da su garancije za latentne defekte faktički bile implicirane u ugovoru o kupoprodaji, čak i u situacijama u kojima prodavac nije znao za postojanje tih nedostataka. Ovakvo rešenje, izgleda, duguje se proširenoj funkciji *actio empti.*

Justinijanu zaista nije ostalo mnogo šta da učini. Klasično pravo mu je omogućilo prokrčen put koji je on samo trebao da sledi.

Sve je bilo tu: i *actio redhibitoria,* ukoliko je kupčeva namera da raskine ugovor i *actio quanti minoris,* ukoliko želi da ga održi na snazi uz srazmerni povraćaj novca i prošireno dejstvo *actio empti* za sve slučajeve latentnih defekata, pa čak i za određene slučajeve koje su rešavala edilska sredstva. Neko bi, možda, očekivao da Justinijan ukine edilska sredstva jer je *actio empti* »preuzimala« u velikoj meri i njihovu nadležnost, međutim, to se nije dogodilo. Naprotiv, ona su, ne samo zadržana, nego su njihova nadležnost i obim primene prošireni i izvan kupoprodaje robova i stoke, na sve slučajeve prodaje stvari.

Moglo bi se, nakon napred izloženog, zaključiti da je rimsko klasično pravo zaista uspelo da načini određene značajne korake ka potpunoj zaštiti kupca za fizičke nedostatke stvari, da je sama priroda kupoprodaje, kao *bonae fidei* kontrakta, omogućila da odgovornost prodavca bude proširenija i sveobuhvatnija i da se zasnuje, pored honorarnih pravnih sredstava, i na civilnoj *actio empti.*

Učinjena je široka mogućnost reaktivne zaštite kupaca jer, konačno, kupac može da bira da raskine ugovor *(actio redhibitoria),* zahteva srazmerno smanjenje cene *(actio quanti minoris)* ili, u slučaju doloznog prikrivanja mana ili lažnog prikazivanja osobina stvari, opštu nakandu štete *(actio empti).*

[109] D. 19. 1. 13.

[110] Ibidem.

VLADIMIR VULETIĆ, LL.M.
Assistant, Faculty of Law, Belgrade

REACTIVE PROTECTION OF BUYERS IN ROMAN LAW

Summary

This paper deals with legal remedies which are available to the buyer and represent the extent of his reactive protection in Roman law. Analyses are provided of the legal remedies that buyers can resort to in the case of flawed goods *(actio auctoritatis, stipulatio duplae, actio empti)* as well as of the complaints regarding physical defects of goods *(actio de modo agri, actio redhibitoria, actio quanti minoris)*.

Special attention is given to the issue of the decisive moment in which the buyer attains the right to reactive protection (the moment of closing the contract or the moment of the delivery of goods).

The paper also emphasizes the extended function of *actio empti* which refers to all cases in which the buyer attains the right to reactive protection on the basis of vendor's strict liability.